

E EEN GEËNGAGEERD ARCHITECT

DE ERFENIS VAN MODERNIST WILLY VAN DER MEEREN

De modernistische architect Willy Van Der Meeren (1923-2002) brak graag een lans voor constructies met een korte levensduur, maar ironisch genoeg genieten veel van zijn gebouwen ruim een halve eeuw na hun oprichting een beschermde status. Zijn zopas gerenoveerde avant-gardistische woontoren *Ieder zijn huis* in Evere is nu weer als nieuw. De schrijverswoning Maurice Roelants op de Tomberg in Sint-Martens-Lennik wordt momenteel onder handen genomen en ook voor de minder bekende, maar beschermde kunstenaarswoning Leclercq-Vandamme in Leuven bestaan restauratieplannen. Ondertussen gaat architectuurcriticus Mil De Kooning onverdroten voort met het in kaart brengen van de invloedrijke erfenis van de socialistische architect. Ter gelegenheid van Open Monumentendag Vlaanderen (13 september 2015) presenteerde hij samen met collega Ronny De Meyer (Universiteit Gent) opnieuw een tentoonstelling over Van Der Meeren, dit keer in de droogloodsen van een voormalige steenbakkerij in Boom.¹

In de onmiddellijke omgeving van die steenbakkerij hebben De Kooning en De Meyer onlangs een leegstaande, met afbraak bedreigde houten prefabschool van Willy Van Der Meeren en Léon Palm ontdekt. Volgens De Kooning, die het archief van Willy Van Der Meeren beheert, moet het een van de laatste exemplaren in België zijn, naast een schooltje in Zoutleeuw. “De kans bestaat dat we het gebouw kunnen redden en er een nieuwe bestemming aan geven die een impuls geeft aan de omgeving”, zegt hij. Die omgeving doet ook vandaag nog denken aan beschrijvingen in de novelle *Klinkkaart* (1954), met de stugge, wroetende personages van Piet van Aken, die hun slavenbestaan leidden tussen de steenbakkerijen langs de Rupel.

ERIC BRACKE

werd in 1960 geboren in Wetteren. Studeerde sociale wetenschappen aan de Universiteit Gent. Schrijft als freelancejournalist over beeldende kunst, cultuur en sociaal-maatschappelijke onderwerpen.

Adres: Wegvoeringstraat 115, B-9230 Wetteren.

De architectuurgalerij waar de tentoonstelling over Van Der Meeren plaatsvond, is trouwens pal naast het Steenbakkerijmuseum gelegen.

VOOR DE KLEINE MAN

De carrière van Willy Van Der Meeren stond in het teken van de woningnood tijdens de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. Zijn grote ambitie was arbeiders goedkope maar degelijke huisvesting verschaffen. Zijn opleiding aan de architectuurschool Ter Kameren in Brussel, bij Louis-Herman De Koninck en Victor Bourgeois was daar niet vreemd aan. “De Koninck leerde ons het metier, maar de filosofie van het bouwen kregen we vooral van Bourgeois mee”, getuigde Van Der Meeren in 1994.² “Bourgeois was een socialist tot in de toppen van zijn tenen en hij maakte van ons, zijn studenten, ook allemaal kleine socialistjes.”

Van Der Meeren huwde al tijdens zijn opleiding en combineerde zijn studies met een baan bij een architect. Nadat hij in 1948 was afgestudeerd, werkte hij ook even bij een projectontwikkelaar, maar daar vond hij evenmin zijn draai. Zelf zei hij dat hij maar als architect “wakker is geworden” toen hij begin jaren vijftig voor eigen rekening begon te werken.³ Hij koos materialen die ongewoon waren voor de woningbouw en tekende heldere, lineaire structuren zonder “opvulsel”.⁴ Als architect voelde hij zich verwant met Gaston Eysselinck, die hij sporadisch assisteerde, onder andere bij de bouw van het postkantoor in Oostende (nu cultuurcentrum De Grote Post). Een aantal ontwerpen van Van Der Meeren uit die beginperiode zijn klassiekers geworden en zijn vandaag beschermde monumenten. Een voorbeeld daarvan is het flatgebouw

Van Ooteghem in Evere, dat in 1953 werd opengesteld tijdens een tentoonstelling van modelappartementen. Rond dezelfde tijd had hij voor de huisvestingsmaatschappij Ieder Zijn Huis in Evere, waarvan de lokale, socialistische burgemeester Franz Guillaume de voorzitter was, ook al een woontoren ontworpen waarin de invloed van de Zwitserse architect Le Corbusier zichtbaar was. Toch duurde het tot 1960 voordat dit meesterwerk met 103 appartementen voltooid was.

Het iconische gebouw op pijlers bleek aan het begin van de eenentwintigste eeuw niet meer te voldoen aan de eigentijdse normen voor thermische en akoestische isolatie, brandveiligheid en ventilatie. Nadat alle bewoners elders onderdak hadden gevonden, begon in 2012 de renovatie die in januari 2015 voltooid werd. Het renovatiebudget van bijna 14,9 miljoen euro was afkomstig van Beliris, een federaal fonds voor verfraaiings- en vitaliseringsprojecten in de Belgische hoofdstad.

KOLEN EN STAAL

Toen de eerste bewoners eind 1960 hun intrek namen in de woontoren in Evere, was Willy Van Der Meeren een vermaard architect, hoewel hij geregeld op tegenwerking stuitte. De bekendheid die hij in de jaren vijftig verwierf, had hij vooral te danken aan zijn meubelontwerpen voor Tubax en aan de aandacht voor zijn zogenaamde CECA-woning. Door zijn lezingen in allerhande parochiezalen en zijn optreden in een televisieprogramma klonk zijn naam bij een breed publiek vertrouwd in de oren. Voor het CECA-project werkte Van Der Meeren samen met Léon Palm, een vurig pleitbezorger van een rationelere sociale woningbouw. In het voorjaar van 1954 trok Palm hard van leer in zijn lezing *De immorele verkwisting bij de bouw van 'goedkope' woningen*. Palm hekelde de willekeurige manier waarop de woningnood werd aangepakt. Men bouwde veel te dure burgerhuizen die niet tegemoet kwamen aan de behoeften van arbeidersgezinnen. Als klap op de vuurpijl verklaarde Palm dat hij een huis kon bouwen voor de prijs van een Ford.

Toen Palm uitgedaagd werd om de daad bij het woord te voegen, zocht hij snel contact met Van Der Meeren, die de reputatie had vindingrijk om te springen met goedkope materialen en gestandaardiseerde modules. Samen presenteerden ze een prototype van een goedkope woning op de Internationale Jaarbeurs van Luik in 1954 en vier maanden later aan de voet van het Tentoonstellingspaleis van Charleroi. Ze noemden hun modulair opgevatte arbeiderswoning (uitgerust met keuken, badkamer en slaapkamers met ingebouwde wandkasten) de CECA-woning, de Franse afkorting voor Europese Gemeenschap van Kolen en Staal (EGKS). Op grote schaal uitgevoerd, zou deze woning ongeveer 148.000 frank (3.700 euro) kosten, wat ruim 100.000 frank (2.500 euro) minder was dan een traditionele arbeiderswoning zonder keuken en badkamer. Een centrale kolenkachel verwarmde het CECA-huis dat

Hoogbouw 'Ieder Zijn Huis', Evere, 1952-1960 © Archieven WVDM / A& D 50.

een stalen in plaats van een betonnen structuur had. Wellicht wilde de ontwerper op die manier de subsidies verkrijgen die de Hoge Autoriteit van het EGKS uitloofde voor experimenteel onderzoek naar goedkope woningen voor mijnwerkers. Maar omdat de Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken de stabiliteit van de stalen constructie in vraag stelde, ging het EGKS-geld aan hun neus voorbij. Toch konden ze in Luik en in Charleroi 4.500 intekenaars bekoren met hun ontwerp. In een interview in 1994 zei Van Der Meeren: "Dat was ruim voldoende om het economisch interessant te maken, want er moest een dure mal gemaakt worden bij de firma Comet in Mechelen."⁵ Maar het idee om de orders over te maken aan de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting, die ze volgens haar eigen tempo en desnoods met eigen architecten kon uitvoeren, stuitte om bovenvermelde reden op een njet.

Dat de bezwaren over de stabiliteit ongegrond waren, is later proefondervindelijk bewezen. Want in het Vierwindenbinnenhof in Tervuren bouwden Palm en Van Der Meeren uiteindelijk toch CECA-woningen voor acht inschrijvers, die vandaag nog bestaan en ook beschermd zijn. Een van de acht woningen was het prototype dat in Charleroi te bezichtigen was, voor de andere zeven heeft de ontwerper toegevingen moeten doen.

CECA-huis, prototype op de Internationale Jaarbeurs van Luik, 1954 © Archieven WVDM / A & D 50.

Terugblikkend zei Van Der Meeren dat hij geen voorstander meer was van deze stringente vorm van prefab, omdat hij ‘te dictatoriaal’ was⁶. Laten in zijn carrière was inspraak van de bouwheer het uitgangspunt voor de toepassing van geprefabriceerde elementen.

Na het CECA-avontuur bleef Van Der Meeren nog een tijd samenwerken met Palm, maar niet echt van harte. Via Palm kreeg hij onder andere opdrachten voor Mercedes-garages in Antwerpen en Luik.

MAURICE ROELANTS

Als architect bloeide Willy Van Der Meeren weer open met de opdracht van de katholieke schrijver Maurice Roelants in 1962 voor een huis op de onbebouwde Tomberg in Sint-Martens-Lennik. De ster van Roelants als auteur was toen al getaand en ook als conservator van het Kasteel van Gaasbeek was zijn pensioen in zicht. Maar met een modernistische woning die uitkeek op de glooiende Brabantse velden en bossen en de kantelen van “zijn” kasteel, wilde hij een niet mis te verstaan statement maken. “Het perceel was op geen enkele manier omheind”, schrijft architectuurcriticus Mil De Koning in de publicatie *Willy Van Der Meeren en Maurice Roelants*⁷. “Roelants wilde niet een lap grond, maar het ganse landschap bewonen. Aanvankelijk werd de tuin zelfs voor een deel als landbouwgrond gebruikt, zodat de ploegvoren soms tot vlak bij de woning werden getrokken.”

In 1927 had Roelants naam gemaakt met zijn debuutroman *Komen en gaan*, die door critici een mijlpaal in onze literatuurgeschiedenis werd genoemd. Drie jaar na

Woning Roelants, Sint-Martens-Lennik, 1962-63

© Archieven WVDM / A& D 50.

Komen en gaan, en na de novelle *De Jazzspeler*, kreeg de auteur de driejaarlijkse Staatsprijs voor Vlaams verhalend proza. Daarna gebruikte hij zijn reputatie van bekend schrijver, redacteur van literaire tijdschriften en journalist om deuren te openen.. Met Herman Teirlinck, Richard Minne, Raymond Herreman en E. du Perron onderhield hij oprechte vriendschapsbanden en ook de Brabantse schilders Jean Brusselmans en Edgard Tytgat mocht hij tot zijn vrienden rekenen. Hij pakte ook graag uit met zijn amicale contacten met vooruitstrevende architecten. Allereerst Henry van de Velde en bij de volgende generatie Léon Stynen, Hugo Van Kuyck en Victor Bourgeois. Maar voor het huis op de Tomberg koos hij uiteindelijk de jongere architect Willy Van Der Meeren.

Opvallend is dat Van Der Meeren de verdienste voor de unieke, schelpvormige woning voor een groot stuk bij de schrijver legt. Volgens de architect wist Roelants zijn eisen “in korte zinnnetjes” te verwoorden, “als een dicteermachine”. Als architect voelde hij zich “het potlood in zijn hand”.

“Ik kwam tot een raar resultaat, een soort bunker met afgesneden segmenten en maakte hiervan een pover maketje in karton (...). Maurice vond het precies zijn tweede vel dat ik aan elkaar gebreid had.”⁹ Van Der Meeren trok er zijn lessen uit en vroeg toekomstige bouwheren sindsdien om via een vragenlijst grondig na te denken over hun wensen.

Woning Leclercq-Vandamme, Leuven, 1962-65 © Archieven WVDM / A& D 50.

KUNSTENAARSWONING

Naast dit modernistische hoogtepunt uit de Belgische architectuur, realiseerde Van Der Meeren in Lennik nog een vijftal projecten, waaronder het complex Verhoeven: een appartementsgebouw met drie winkels en een ondergrondse galerie. In die ondergrondse ruimte organiseerden Mil De Kooning en Ronny De Meyer in 2014 een expositie over Van Der Meeren. “De complexe opdracht Verhoeven is een onbekend gebleven, maar waardevol voorbeeld van integratie-architectuur in een historisch centrum”, zegt De Kooning. “Net als in de woningen zijn de door Van Der Meeren geconcepioneerde interieurs en meubels zo goed als volledig bewaard. Uniek is ook dat Van Der Meeren voor sommige interieurs samenwerkte met meubelontwerper Pieter De Bruyne.”

Een ander minder bekend ontwerp dat in dezelfde periode als de woning Roelants tot stand kwam, is de als monument beschermde woning Leclercq-Vandamme aan de Leuvense stadsrand.¹⁰ De kubusvormige patiowoning in bruinrode baksteen en beton werd in 1962 gebouwd in opdracht van een advocaat en zijn echtgenote, de kunstenaar Anita Van Damme. De diverse functies van deze kloosterachtige structuur liggen gegroepeerd rond de centrale patio. Het atelier met expositieruimte van Anita Van Damme kreeg daarbij veel ruimte.

De bakstenen gevels van haar galeriewoning worden bovenaan afgelijnd met een brede betonrand en doorbroken door gevelhoge, verticaal gestructureerde raampartijen. Een eenvoudige betonnen luifel markeert de toegang tot de woning en in de hal vermengt de warme gloed van het betonglas van de kunstenaar zich met het zenitale licht dat invalt via een kleine betonkoker met glasplaat. De woning getuigt van een logische

planopbouw met een afwisseling van open- en geslotenheid, die typerend is voor Van Der Meeren. De circulatie binnen de woning verloopt via een cascade van trappen omdat het niveau van de vertrekken in enkele van de vleugels wisselt met een halve verdieping. De binnenafwerking is elementair: zichtbare, deels beschilderde binnenwanden van snelbouwsteen en deels met rieten matten afgedekte betonnen platen als zoldering. In de bibliotheek treft men nog de bibliotheekkast aan die Van Der Meeren heeft ontworpen en ook de keukenkastjes zijn nog origineel.

Anita Van Damme is vorig jaar overleden en momenteel bekijken de erfgenamen hoe ze de leegstaande en verwaarloosde woning het best kunnen restaureren. De restauratieproblematiek van dit monument vormt, samen met een maquette van de woning, trouwens een belangrijk hoofdstuk van de komende expositie in Boom.

GOLFPLATEN EN MINIMUMAUTO

In de eerste helft van de jaren zestig had Willy Van Der Meeren nog meer bemiddelde opdrachtgevers. Hij bouwde voor hen niet zozeer dure villa's, maar wel ruime woningen met een duidelijke structuur. Daarbij schuwde hij het gebruik van goedkopere materialen niet. Zo gebruikte hij voor de woning De Hollander in Meise (1964) golfplaten voor de achtergevel en het dak. "Als golfplaten gebruikt worden voor fabrieken en stallen, waarom zouden ze dan voor een woning geen dienst kunnen doen?", vroeg de strijdlustige architect me in 1994. "Ik heb altijd met een minimum aan middelen het maximale willen doen. Je spreekt van mijn 'zuinige, spaarzame instelling', maar het was veeleer een afkeer van overdreven luxe dan zuinigheid die me dreef. Bij mij moet alles dienen, anders kun je het beter weglaten. Dat principe gold ook voor de grotere woningen."¹¹

Hoewel zijn genialiteit algemeen erkend werd, braken zijn eigenzinnige keuzes hem ook soms zuur op. In Winksele realiseerde hij in 1971 een groep woningen, die hem later een veroordeling voor het gebruik van kwalitatief minderwaardige materialen opleverde. De deskundige die werd aangesteld om de intense condensatie en schimmelvorming te bestuderen, oordeelde dat golfplaten misschien wel geschikt materiaal waren voor fabriekshallen maar niet voor woningen. Volgens Van der Meeren, die eerder al met succes golfplaten voor woningen had gebruikt, maakte de aannemer een uitvoeringsfout door de natuurlijke ventilatie dicht te stoppen.

Het pad van architect Van Der Meeren, die ook docent was aan Sint-Lukas in Brussel, liep dus zeker niet over rozen. Maar dat zijn erfenis nog springlevend is, zou de architect die vond dat we in België te zeer voor de eeuwigheid bouwen, zeker verbazen. En volgens Mil De Kooning is het werk nog niet af. De tentoonstelling die hij samen met Ronny De Meyer in Boom voorbereidt, focust op de prefab-experimenten van Van Der Meeren op het domein van de huisvesting, de scholenbouw, het meubelontwerp

en, verrassend, het autodesign. Blijkbaar ontwierp Van Der Meeren eind jaren zestig een visionaire “minimumauto”, de zogenaamde *Willy Wagon*. Italiaanse en Vlaamse studenten ingenieur-architect zullen een prototype van deze auto vormgeven. Natuurlijk krijgt ook de toevallig in de buurt ontdekte prefabschool van eind jaren vijftig aandacht. Volgens De Kooning is het gebouw opgevat als een “vernuftig samengestelde meccano”. “Het is een uiterst zeldzame en waardevolle getuige van prefab-houtbouw voor scholen, vergelijkbaar met de scholen van de firma De Coene uit dezelfde periode, maar dan geraffineerder van constructie.”

De Kooning en De Meyer zien de expositie in Boom als een tussenstap naar een grote expositie over Van Der Meeren in 2023, honderd jaar na diens geboorte. Tegen die tijd wil De Kooning ook een uitgebreid naslagwerk publiceren met bijdragen van critici en historici uit binnen- en buitenland.

Noten

- 1 Tentoonstelling *Willy Van Der Meeren: from Static to Dynamic*, 13 september tot 25 oktober 2015 in Galerij Lezze, Noeveren (Boom).
- 2 Interview met Eric Bracke in *De Morgen*, 30 december 1994
- 3 Geciteerd in doctoraatsproefschrift Mil De Kooning over Willy Van Der Meeren, Universiteit Gent, 1997, onuitgegeven.
- 4 Albert Bontridder schrijft in een lovend artikel in *Het Laatste Nieuws* van 17 februari 1954 dat Willy Van Der Meeren het opvulsel weggomt, zodat er een “tot zijn hoofdtrekken herleide geraamte” overblijft.
- 5 en 6 Zie voetnoot 2
- 7 MIL DE KOONING, *Willy Van Der Meeren en Maurice Roelants*, A & D 50 vzw, 2014.
- 8 Jeroen Brouwers, *Vlaamse Leeuwen*, De Arbeiderspers, 1994, p. 247
- 9 Zie voetnoot 7.
- 10 Zie ook <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/206813>
- 11 Zie voetnoot 2.